

MAHMUD ZEMAŞERİ'NİN MUKADDİMETÜ'L-EDEB'İNDE YASA- FİİLİNİN KULLANIMI VE ANLAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME*

AN ANALYSIS ON THE USE AND MEANINGS OF THE VERBAL YASA- IN MAHMUD ZEMAŞERİ'S MUKADDİMETUL-EDEB

Zohidjon ISLOMOV**

ÖZ

Tarihi Türkçe sözlükler arasında en çok nüshası olan eserlerden biri olan Mukaddimetü'l-Edeb, Mahmud Zemaşeri tarafından Harezmsahlar döneminde oluşturulmuştur. Bilindiği gibi sözlükte Arapça kelimelerin farklı dillerdeki karşılıkları yazılmıştır. Müellif nüshası günümüze ulaşmayan eserin müellif tarafından hangi dillerde hazırlandığı bilinmese de Türkçe ve Farsça karşılıkları yazılan nüshalar daha çoktur. Bu çalışmada eserin Özbekistan'da bulunan eski nüshalarından hareketle yasa- fiilinin eserdeki kullanımı, anlamları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zemaşeri, Mukaddimetü'l-Edeb, Harezmi Türkçesi, Fiil, Anlam.

ABSTRACT

Mukaddimetü'l-Edeb, one of the works with the most copies among historical Turkish dictionaries, was created by Mahmud Zemaşeri during the Harezmsah period. As it is known, Arabic words in different languages are written in the dictionary. Although it is not known in which languages the work was prepared by the author, the copy of which has not survived, Turkish and

* Bu makale 06.04.2023 tarihinde dergimize gönderilmiş; 08.04.2023 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 26.06.2023 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atf şekli; Zohidjon Islomov, Mahmud Zemaşeri'nin Mukaddimetü'l-Edeb'inde Yasa- Fiilinin Kullanımı ve Anlamları Üzerine Bir İnceleme, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 6-1 (2023), Karabük 2023, s. 51-60.

ISSN 2667-7253/e-ISSN 2687-3885, DOI: 107596/katud.31072023.03

** Prof. Dr., Özbekistan Uluslararası İslam Akademisi, Orcid: 0000-0003-3184-2262

Persian equivalents are more numerous. In this study, the use and meanings of the verb law in the work were examined based on the old copies of the work in Uzbekistan.

Keywords: Zemahşeri, Mukaddimetü'l-Edeb, Khwarezmian Turkish, Verb, Meaning.

Giriş

Mahmud Zemahşeri ilim ve kültürün çeşitli sahalarında etkin bir şekilde çalışmış seçkin âlimlerimizden biridir. O, edebi çalışmalar, dilbilim, sözlükbilim, din bilimleri, coğrafya, felsefe ve başka alanlarla ilgili olarak elliden fazla değerli bilimsel eser yaratmıştır. Bu eserlerin çoğu Arapça yazılmış olup, çoğu el yazması olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bahsi geçen el yazması eserler, dünyanın çeşitli yazma koleksiyonlarında muhafaza edilmektedir.

Ebulkasım Mahmud Zemahşeri'nin Mukaddematü'l-Edeb adlı eseri, yazarın çok dilli tek bilimsel eseri olarak bilinmektedir. Bu nadide eser gibi çok dilli, kapsamlı, kompleks yapıda, ansiklopedik bir kaynağa filoloji bilimi tarihinde ender rastlanılmaktadır. Zemahşeri, eserin Arapça söz varlığının oluşumunda oldukça zengin ve geniş anlamsal özelliklere sahip kelime öbeklerine yer vermiştir. Yazar, Arapça söz varlığının Türkçe karşılıklarını aktarırken, Arapça fiil öbeklerinin çeşitli anlamlarını dikkate almış, bunlardan en temel olan anlamı seçmiş ve esere dahil etmiştir. Her bir Arapça kelime öbeği Türkçe karşılığı ile gösterilmiştir. Ayrıca Arapça kelimelerin Türkçe karşılığının iki, üç hatta dört farklı biçimde verildiği örneklerle de rastlanılmaktadır.

Mukaddematü'l-Edeb'de Türkçe fiillerin çok geniş ve zengin anlamsal özellikleri sunulmaktadır. Bu durum, fiillerin anlam alanları ve anlam gelişimlerini anlayabilmek için sınırsız bir fırsat yaratmaktadır. Eserde, bir kez kullanılan fiillerden tutun onlarca kez karşılaşılan fiillere kadar her çeşit yapıyı görmek mümkündür. Mukaddematü'l-Edeb'de bir Arapça fiilin altında onun Türkçe eş anlamlılarından biri verilmiş; ancak bazı Arapça fiiller Türkçe söz varlığında birbirini takip eden iki eş anlamlı ile açıklanmıştır. Bu durum Arapça fiilin işaret ettiği anlamın Türkçe sözlükteki karşılığına açıklık getirmekte, onu tamamlamaya hizmet etmektedir. Örneğin:

نَاء النجم – na an-nacmu, توغدی یولدوز یا باتی – *tuğdı yulduz ya battı*; (MAA 272b/1)

شَب الفرس – şabba-l-farasu, اوینادی داغی سیکریدی داغی – *sekreği dağı oynadı at*; (MAA 249b/2)

ماس – masa, سويندی كوفاندى – *sevindi, kuvandı*; (MAB.14b/4)

نص الحديث – ketürdi hadisni aning tapa, اسناد قیلدی حدیث نی – isnad kıldı hadisni; (MAB.47b/3)

طرده – taradahu, سوردی تقى قفدى – süirdi takı kuvdı; (MAB.29b/1)

وهى – vaha, ضعيف بولدى تقى يومشاق – za'if boldı takı yumşak boldı (MAB.26a/3).

Mukaddimetü'l-Edeb'de Yasa- Fiili

Yasa- kökünden türemiş fiillerin anlam yelpazesi eski zamanlardan beri oldukça geniştir. Eski Türk dilinde “inşa etmek, yapmak, düzenlemek” anlamlarına gelmektedir¹. “Yasa” fiili eski Özbek dilinde “düzenli bir şekilde koymak”, “düzenlemek”, “belirlemek, karar vermek” gibi anlamlar ifade etmektedir². Daha sonraki dönemlerde, XIV-XV. yüzyıllarda, özellikle Ali Şir Nevai'nin eserlerinde anlam kapsamı daha da genişlemiş ve aşağıdaki anlamlara sahip olduğu belirtilmektedir:

- 1) “inşa etmek, kurmak”;
- 2) “yapmak, yaratmak”;
- 3) “yazmak, düzenlemek”;
- 4) “süslemek, dekore etmek, toparlamak”;
- 5) “doğrultmak, düzeltmek”;
- 6) “eklemek, kendinden eklemek”³.

Günümüzde Özbekçede de “yasamoq” fiilinin anlamsal kapsamı geniştir ve şu anlamları ifade etmektedir;

- 1) “bir şeyi meydana getirmek, yaratmak” (örneğin: inşa etmek, hazırlamak, pişirmek);
- 2) “nesneleri belli bir düzene sokmak, güzel görünmesini sağlayıp yerleştirerek hazırlamak”;
- 3) “süslemek, dekore etmek”;
- 4) mecazi anlam - “uydurmak, düzenlemek”⁴.

Mukaddematü'l-Edeb'de yasa- kökünden türetilen fiiller 25 yerde geçmekte ve şu anlamlara gelmektedir:

¹ V. Nadalyayev, D. Nasilov, E. Tenişev, A. Şçerbak, *Drevnetyurskiy Slovar'*, İzdatel'stvo Nauka, Leningrad, 1969, s. 245.

² Ergaş Fazilov, *Staro uzbekskiy yazık. Xorezmiyskiye pamyatniki XIV veka*. C. I. Fen Neşriyatı, Taşkent, 1966, s. 491.

³ *Alişer Navoiy asarlari tiliniñ izohli luğati*, C. III, Fen Neşriyatı, Taşkent, 1983-1985, s. 596-597.

⁴ *Özbek tiliniñ izohli luğati*. Russkiy yazık, Moskova, 1981, s. 497.

I. “yapmak, elde etmek, üretmek”:

نی یسادی انقا کومه نى – *yasadı anqa kumani* "onun için bir zırh yaptı". Fiilin Farsça muadili را زره بر وی راست کرد - *rast kard bar vay zarihra* "zırhı ayarlayıp uygun hale getirdi." anlamını vermektedir (MAA.271a/1).

"MAB", el yazmadaki fiilin Farsça karşılığı (MAB.50a/7) زره پوشید بر وی – *zirih puşid bir vay, کیدوردی انقا یاریقتی* – *kiydürdi anga yarıkni* "ona zırh giydirdi", "MAV" yazmada ise (MAV.41b/2) بو شانید برو زیره را – *Pöşanid biru zirihra, کیدوردی انقا یاروقانی* – *kiydürdi anga yarukanı* şeklinde verilir. Her iki yardımcı nüshadaki Farsça cümleler, "Ona zırhı giydirdi" manasına gelmektedir. Fiilin Arapça kökü سن -"bilemek, keskinleştirmek"⁵, "biçim vermek, şekil vermek"⁶ anlamlarına gelmektedir.

Yasamoq fiilinin "bir şeyi meydana getirmek, yaratmak" anlamı günümüze kadar korunmuştur⁷. Yani yukarıdaki *yasadı* fiili kendi anlamında, doğru kullanılmıştır.

II. “İşe yarar hale getirmek”

نی یسادی دویت نی – *yasadı devatni* (MAA.402b/4) "diviti yaptı, hokkayı işe yarar hale getirdi. "Bu ifadenin Arapça şekli, الاق الدواة - *alaqa-d-dawata* şeklindedir ve "Hokkaya ham ipek (los) koydu" anlamını verir⁸. Fiilin Farsça karşılığı ise را بساحت دوات – *bisakht dawat ra* şeklinde verilmiştir. *Saxtan* fiili "yapmak, inşa etmek, yaratmak" anlamına gelir⁹. Bu fiil yardımcı nüshalarda – *ongardı devatni* (MAB.135a/4) یاراشتوردی دیوتنی – *yaraşturdi devatni* (MAV.92a/8) biçiminde verilmiştir. Yukarıdaki fiillerden; "ongar-" "iyileştirmek, düzene sokmak, düzeltmek" anlamlarını¹⁰ ve "yaraştur-" ise "düzene sokmak, uygun hale getirmek"¹¹ anlamlarını ifade etmektedir. "MAB", elyazmasındaki *onardı* fiilinin Farsça karşılığı را راست کرد دیوترا – *rast kerd devatra* - "diviti düzeltti, uygun hale getirdi"¹² anlamına gelmektedir. Bu fiilin "MAV" nüshasındaki şekli را لقیه کرد دیوترا – *laqiya kerd devatra* şeklinde karşımıza çıkarken, (MAG) nüshasında ise را لیقه کرد دیوترا – *liqa kerd devetra* şeklinde verilmiştir. Yukarıdaki "liqa" kelimesi, "hokkaya konulan ipek veya yün liflerinin döküntüsü" anlamına gelmektedir¹³. Yukarıdaki *yasadı devatni* ifadesi, Poppe

⁵ X.K. Baranov, *Arabsko-russkiy slovar*, Russkiy yazık, Moskova, 1977, s. 376.

⁶ V. Girgas, *Slovar k arabskoy xrestomatii i Koranu*, Kazan, 1881, s. 380.

⁷ *Özbek tiliniñ izohli luğati*, s. 787.

⁸ X.K. Baranov, *age*, s. 737.

⁹ Y.A. Rubinçik, *Persidsko-russkiy slovar*, C. I, Moskova, 1870, s. 8.

¹⁰ V. Nadalyayev, D. Nasilov, E. Tenişev, A. Şerbak, *age*, 367.

¹¹ V. Nadalyayev, D. Nasilov, E. Tenişev, A. Şerbak, *age*, 240.

¹² Y.A. Rubinçik, *age*, s. 707.

¹³ Y.A. Rubinçik, *age*, s. 435.

tarafından "hokkayı güzelleştirirdi" şeklinde çevrilmiştir¹⁴. Bu çeviri orijinal Arapça kaynak metnin ifade ettiği anlamı tam olarak yansıtmamaktadır. Yardımcı yazmalardaki fiillerin anlamı, buradaki *yasadı* fiilinin bezamoq "süslemek" değil, belki de "düzeltmek, düzenlemek, hazırlamak" anlamına geldiğini göstermektedir. Bu ise, yukarıda geçen *yasadı devatnı* ifadesini "hokkayı işe uygun hale getirdi, işe hazırladı" şeklinde tercüme etmek için yeterli bir sebeptir.

III. “Düzeltmek, ıslah etmek, yaşamak, tamir etmek”

یسادی تام نینک یزوق لارینی – *yasadı tamning yazuqlarını* (MAA.270a/3)
"duvarın kırık kısımlarını tamir etti, duvarı yamadı", bu fiil her iki yardımcı nüshada da *onardı* fiili ile açıklanmaktadır. Karşılaştırın:

اونگاردی تامنی – *ongardı tamnı* (MAB.49b/7) “duvarı onardı”.

اونگاردی نارسانی – *ongardı närsäni* (MAV.41a/5).

جتی نایرسانی – *çattı näersäni* (MAV.67b/6).

Bir sonraki ifadede geçen *çattı* fiili, *yasandı* ifadesinin tam olarak "düzeltmek, yamamak" anlamında kullanıldığını vurgulamaktadır. "Çatmoq" fiili çağdaş Özbekçeye kadar ulaşmıştır. Bu fiil "bağlamak", "yapıştırmak", "berelemek" anlamına gelir¹⁵. Dolayısıyla "*Mukaddematü'l-Edeb*"de "düzeltmek, ıslah etmek, yamamak" anlamlarına gelen fiilin içeriği dilimizde aktif olarak kullanılmaktadır.

IV. “Kurmak, inşa etmek”

ایو یسادی قوش – *ev yasadı quş* (MAA.433b/4) "kuş yuva yaptı", "MAB" el yazmasında bu fiil, *ev* kelimesinden morfolojik yöntemle yapılmış fiil yoluyla ifade edilmiştir. Karşılaştırın:

ایفالادی قوش – *evälädi quş* (MAB.149b/3) "kuş yuvaladı, yuva yaptı".

یسادی حظیره نی – *yasadı hazıranı* (MAA.464a/4) "çiti inşa etti, çiti yaptı, binayı yaptı." Karşılaştırın:

حظیره قیلدی – *hazıra kıldı* (MAB.165a/4).

اران یسادی – *ärän yasadı* (MAV.109b/5).

V. “Bezemek, süslemek, güzelleştirmek”

یخشی یسادی ایف نی – *yahşı yasadı evni* (MAA.443b/3) “evi iyi dekore etti”

¹⁴ N.N. Poppe, *Mongolskiy slovar "Mukaddimat al-adab"*, AN, Moskova, 1938-1939, s. 202.

¹⁵ *Özbek tiliniñ izohli luğati*, s. 358.

Yardımcı nüshalarda başka fiiller kullanılmıştır. Karşılaştırın:

الجولادی ایف نی – *alculadı evni* (MAB.152b/6) "evi nakışladı"¹⁶.

سیما بربلا بزادی ایف نی – *simab birlä bezädi evni* (MAV.102b/8) "gümüş ile bezedi evi"

Her iki durumda da evi *dekore etme* manası anlaşılmaktadır. Bu fiilin Farsça karşılıklarında benzer manayı anlamak mümkündür. Karşılaştırın:

بیاراست خانه – *biya rast hana* "odayı dekore etti" (MAB.152b/6).

منقش کرد خانه را بسیماب – *munaqqış kerd hanara bisimab* (MAV.102b/8) "evi gümüş ile bezedi".

اوزینی یسادی – *özini yasadı* "kendini süsledi, kendini bezedi" (MAA.492b/4).

Cümledeki dönüşlülük anlamı ayrı bir şahıs zamiri ile ifade edilmektedir, "MAB" el yazmasında bu anlam dönüşlülük eki eklenmiş bir fiil tarafından verilmektedir. Karşılaştırın:

قوزولدی – *kuzuldı* (MAB.191b/6) "bezendi, süslendi"¹⁷.

اوزینی یسادی – *özini yasadı* (MAA.503b/4) "kendini süsledi, bezedi, güzelleştirdi".

Bu fiilin Arapça karşılığı, "onunla süslendi" anlamına gelen تزين به – *tazayana bihi'dir*¹⁸.

"MAB" yazmasında ise; بزاندی اینیک بربلا – *bezändi anung birlä* (MAB.179b/3) "bezendi onunla" şeklinde verilmiştir. "MAA" el yazmasında fiilin dönüşlülük anlamı ifade edilse de tam anlamı bildirilmemiştir. "MAB" nüshasındaki Türkçe sözcükler Arapça metne hem şekil hem de içerik olarak denk düşmektedir.

یسادی کتابنی – *yasadı kitabını* (MAA.572a/1) "kitabı bezedi, süsledi".

"MAV" yazmasında bu fiil بزایو بیتدی بتیک نی – *bezäyü bitidi bitigni* (MAV.134b/9) "mektubu süsleyerek yazdı, mektubu güzel yazdı" anlamında verilmiştir. Poppe'de *yasadı kitabını* ifadesi "kitabı hazırladı" şeklinde çevrilmiştir¹⁹. Fiilin Arapça sözlükteki şekli نمنم – *namnama* "süslemek, nakışlamak" anlamına gelmektedir²⁰. Yani, yukarıdaki *yasadı* fiili "inşa etmek,

¹⁶ V.V. Radlov, *Opit slovaryu tyurkskix nareçiy*. C. I, St. Petersburg, 1893, s. 425.

¹⁷ S.Mutallibov, *Mahmud Koşğariy, Devonu luğotit turk*, C. I, Fen Neşriyatı, Taşkent, 1960, s. 181.

¹⁸ X.K. Baranov, *age*, s. 141.

¹⁹ N.N. Poppe, *age*, s. 202.

²⁰ *Al-Qamus al-jadid*. Tunus, 1985, s. 1254.

hazırlamak" değil, belki "süslemek, dekore etmek, bezemek" anlamına gelmektedir.

VI. "Lafa laf katmak, yalan söylemek"

يالقان يسادى سوزنى – *yalqan yasadı sözni* (MAA.468b/1) "yalan söyledi."
Karşılaştırım:

جتى سوزنى – *çattı sözni* (MAB.167b/3).

بيلاقان يلقان يسادى سوزنى يالقان بirlä (MAA.442b/4) "lafı yalanlarla söyledi". Daha sonraki nüshalarda bu fiil, mecazi anlamla kullanılan *bazadı* fiil ile birlikte verilmiştir. Karşılaştırım:

بىزادى سوزنى – *bezâdi sözni* (MAB.152a/4), بىزايو جتى سوزنى – *bezâyü çattı sözni* (MAV.102b/2), يىسادى يلقان نى – *yasadı yalğanni* (MAA.469b/4) "yalan söyledi". Karşılaştırım:

يىلقان جتى – *yalğān çattı* (MAB.168a/7).

VII. "Sıraya girmek, sıraya dizmek, saf tutmak, sıralamak"

جىركه ياسادى لار سانجيشده – *çirkä yasadılar sançışda* (MAA.457b/2) – "savaş için sıraya girdiler". Yardımcı nüshalarda asıl nüshadaki فى القتال – *fi-l-kıtali* kelimesi kaybolmuş fakat "saf tutmak, sıraya dizilmek" anlamı açıkça ifade edilmiştir. Karşılaştırım:

صف تارتى اللارقا – *saf tarttı* anlarqa (MAB.161a/1), صف
توتوشتى انلار بىرلا – *saf tutuştı* anlar birlä (MAV.107a/8). N. Poppe, yukarıdaki ifadeyi "orduyu savaş için sıraya dizdiler" olarak tercüme etmiştir²¹. Yani her üç durumda da fiilin Arapçadaki anlamı doğru anlaşılmıştır.

VIII. "Oluşturmak, düzmek"

يىسادى جريك نى – *yasadı çerikni* (MAA.421b/3) "orduyu hazırladı, orduyu organize etti". Bu fiil "MAB" elyazmasında انوق قىلدى جريك نى – *anuk kıldı çerikni* (MAB.139b/1) "orduyu hazırladı", yani "orduyu sıraya dizdi ve hazır hale getirdi" anlamında kullanılmıştır. "MAV", esas nüshadaki *yasadı çerikni* ile aynı biçimde sunulmaktadır. N. Poppe bu fiili "orduyu sıraya soktu" şeklinde çevirmiştir²². Yukarıdaki fikirlere dayanarak, *yasadı çerikni* ifadesini "orduyu hazırladı" anlamında çevirdik. يىسادى جريك نى – *yasadı çerikni* (MAA.446b/1) "orduyu hazırladı". Karşılaştırım: تىزدى جريك نى – *tüzdi çerikni* (MAB.154b/1).

IX. "Bir sıvıyı koymak, biçimlendirmek, şekle sokmak"

²¹ N.N. Poppe, *age*, s. 132.

²² N.N. Poppe, *age*, s. 202.

ياسادی حاتون لارنىڭ التون بىلە يسانور نيمە لارى – *yasadı hatunlarning altun bilä yasanur nimäläri(ni)* (MAA.279a/4) "kadınların altından yapılan takılarını koydu, hazırladı". N. Poppe bu tabiri, *yasadı hatun aning altun birlä yasanur nimälärini* "kadın ona altından takı yaptı" şeklinde vermektedir²³. Bu ise, orijinal metindeki "değerli mücevherleri yaptı" anlamını vermemektedir. "MAB" el yazmasında, ana nüshada geçen kadınların altın ile işlenmiş eşyalarının tümü kısaca "bezak" kelimesi ile ifade edilmiş ve قويدى بزاك نى – *quydı bezäkni* (MAB.55a/7), "MAV" el yazmasında ise قويدى شاموشه نى – *kuydı şamuşanı* (MAV.44b/4) şeklinde verilmiştir. Arapçadaki fiil de aynı şekilde "mücevher, ziynet eşyası yaptı" anlamlarına gelmektedir.

X. "Biçmek, kumaşı ölçü ve modele göre kesmek"

يەنگ ياسادی كۆنگلەككە – *yeng yasadı köngläkkä* (MAA.436b/4) "gömleğe yen dikti". *Yasadı* fiili buradaki "biçmek" anlamına çok iyi uyuyor, biz de onu bu anlamda yorumladık. Yardımcı nüshalarla karşılaştırdık:

يەنگ اوجى قىلدى كۆنگلەك كا – *yeng uçı kıldı köngläkkä* (MAB.148a/7).

اوجى قويدى كۆنگلەك كا – *uçı koydı köngläkkä* (MAV.100a/8).

XI. "Hazır etmek, hazırlamak"

ياسادی اوزىنى ايش اوجون – *yasadı özini iş üçün* (MAA.502a/2) "kendini iş hazırladı". "MAB" el yazmasında bu fiil كويدى ايشكا – *kuydı işgä* (MAB.178b/4) şeklinde verilmiştir.

"Küy-" fiili eski Türk dilinde "yanmak" anlamında kullanılmıştır²⁴. Ali Şir Nevai'nin eserlerinin dilinde "yanmak, ateşlenmek", "acı çekmek, ızdırap çekmek", "yanmak, kül olmak" anlamlarına gelmektedir²⁵. Dolayısıyla *küymäk* "yanmak" *örtänmäk* "ateşlenmek" fiilleri, yukarıdaki "yasamoq" fiilinin ifade ettiği anlama yakın gelmektedir.

XII. "İyi, güzel göstermek"

ياسادی انقا يخشى اول نيمە – *yasadı anqa yahşı ul nimä* (MAA.444a/3) "ona o şeyi iyi gösterdi". Bu ifade N. Poppe'de "ona iyilik yaptı" şeklinde çevrilmiştir²⁶. Fiilin Arapça aslı, سولت له نفسه كذا – *savvalat lahu nafsuhu kaza* "kalbi ona o şeyi

²³ N.N. Poppe, *age*, s. 203.

²⁴ V. Nadalyayev, D. Nasilov, E. Tenişev, A. Şerbak, *age*, 312.

²⁵ *Alişer Navoiy asarlari tiliniñ izohli luğati*, s. 314.

²⁶ N.N. Poppe, *age*, s. 203.

iyi gösterdi, onu gönlüne hoş gösterdi"²⁷ anlamına gelir. Fiilin anlamındaki ince fark, yardımcı nüshalarda bir dereceye kadar fark edilir düzeydedir. Karşılaştırmın:

بزادی تنی انکا فلان نارسانی – *bezädi täni anga falan näärsäni* (MAB.153a/2).

بزیو بردی نفسی اوزا نیمانی – *bezäyü berdi näfsi üzä nimäni* (MAV.103a/2).

Alıntılanan örneklere dayanarak, yukarıdaki ifadeyi "o şeyi ona iyi gösterdi" bağlamında yorumlamayı tercih ediyoruz.

SONUÇ

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılıyor ki, esas nüshadaki *yasadı* fiilinin taşıdığı anlamlar yardımcı nüshalarda *ongardı*, *yaraştırdı*, *çattı*, *bezädi*, *kuzuldi*, *bezäyü bitidi*, *bezäyü çattı*, *saf tarttı*, *saf tutuştı*, *anuk kıldı*, *tüzdi*, *kuydı* gibi fiillerle açıklanmaktadır.

Sonuç olarak, sözlük metninde geçen *yasadı* fiilinin geniş bir anlam yelpazesine sahip olduğunu ve bu anlamların büyük bir kısmının bazı değişikliklerle günümüz diline ulaştığını vurgulamalıyız. Bu nedenle *Mukaddematü'l-Edeb*'deki Türkçe fiiller zengin birçok anlamlılık özelliğine sahiptir. Fiillerin bu anlamsal özellikleri, diğer yadigarlarda bulunmayan anlam yönlerini aydınlatmaya hizmet etmektedir. Şüphesiz, eserin sözvarlığının diğer Türk anıtlarının sözvarlığıyla karşılaştırmalı olarak incelenmesi, Türk dilbilimini değerli bilgilerle zenginleştirecektir.

Kısaltmalar

MAA- Mahmud Zemaşeri, *Mukaddematü'l-Edeb*, Özbekistan Bilimler Akademisi Edebiyat Müzesi, 202 nolu yazma eser, 533 varak.

MAB- Mahmud Zemaşeri, *Mukaddematü'l-Edeb*, Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü, 2699 nolu yazma eser, 194 varak.

MAV- Mahmud Zemaşeri, *Mukaddematü'l-Edeb*, Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü, 3807 nolu yazma eser, 136 varak.

MAG- Mahmud Zemaşeri, *Mukaddematü'l-Edeb*, Özbekistan Bilimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsü, 1497/III nolu yazma eser, 141 varak.

²⁷ *Al-Qamus al-jadid*, s. 496.

KAYNAKÇA

Alişer Navoiy asarlari tiliniñ izohli luğati, C. III, Fen Neşriyatı, Taşkent, 1983-1985.

Al-Qamus al-jadid. Tunus, 1985.

BARANOV, X. K. *Arabsko-russkiy slovar*. Moskova: Russkiy yazik, 1977.

FAZĪLOV, E.I. *Staro uzbekskiy yazik. Xorezmiyskiye pamyatniki XIV veka*. C. I-II. Taşkent: Fen Neşriyatı, 1966, 1971.

GIRGAS, V. *Slovar k arabskoy xrestomatii i Koranu*. Kazan, 1881.

MUTALLĪBOV, S. *Mahmud Koşğariy, Devonu luğotit turk*. C. I. Taşkent: Fen Neşriyatı, 1960.

NADALYAYEV, V. M., NASILOV, D. M., TENİŞEV, E. R., ŞÇERBAK, A. M. *Drevnetyurskiy Slovar*. Leningrad: Nauka, 1969.

Özbek tiliniñ izohli luğati. C. I-II. Moskova: Russkiy yazik, 1981.

POPPE, N.N. *Mongolskiy slovar "Mukaddimat al-adab"*. C. I-III. Moskova-Leningrad: AN SSSR, 1938-1939.

RADLOV, V.V. *Oput slovary tyurkskix nareçiy*. C.I-IV. St. Petersburg, 1893-1911.

RUBINÇIK, Y.A. *Persidsko-russkiy slovar*. C. I-II. Moskova, 1870.